

EUROPSKI NOVI IDENTITET

Ervin Maurič

Ekonomsko-poslovni fakultet, Maribor

UDK 316.72(4)

Stručni rad

Primljeno: 2. 11. 1994.

Tema članka su problemi vezani za novi europski identitet, koji nastaju globalizacijom ekonomije, tehnologije i znanosti, i uz njih vezane promjene obrasca europske kulture i civilizacije. U slučaju da tzv. model "regionalno i etnički strukturirane Europe" u budućnosti i prevagne, taj će model, zbog načela raznolikosti i otvorenosti imanentnog tom modelu, stvoriti više energije od alternativnog modela "stapajuće Europe".

UVOD

Svaki pokušaj rasprave o novom europskom identitetu koji se pojavljuje u okvirima zapadnoeuropskog ujedinjenja i tehničko-tehnološke standardizacije nosi sa sobom opasnost nerazumijevanja i pogrešnih tumačenja ako prethodno ne objasnimo neka temeljna ishodišta i pretpostavke.

Očito je da će se za nekoliko godina EZ ujediniti u zajedničko tržište i u slijedećim, zrelim fazama uključivati 390 milijuna potrošača, stoga će predstavljati najveću svjetsku ekonomsku supersilu. Sljedeći korak u procesu ujedinjenja najvjerojatnije će uključivati Istočnu Europu do Urala, a u konačnoj fazi možda će uključivati i zajednicu od Vancouvera do Vladivostoka. Sljedeća pretpostavka jest da će ujedinjena Europa ukloniti sve ekonomske i pravne barijere kako bi omogućila slobodni opticaj roba, kapitala i ljudi, što podrazumijeva smanjenje nacionalnih država i ekonomija. Takva ujedinjena Europa najvjerojatnije će u borbi za konkurentnost braniti i osiguravati osjetljive sektore prema ekonomskim velesilama Sjedinjenih Država i Japana. Pri tome mislimo na sektore koji bi mogli utjecati na razvojnu strategiju EZ-a, poput poljoprivrede, prometa, energije, ekologije.... Iznad svega, moramo istaknuti važnost pretpostavke da se proces internacionalizacije ili, drugim riječima, globalizacije ekonomije, tehnologije i znanosti ne može zaustaviti, posebno zbog zakona makroekonomije i nižih troškova kompetitivne strategije.

Navedene pretpostavke impliciraju da početno polazište internacionalizacije ekonomije, tehnologije i znanosti stvara promjene u kulturno-civilizacijskom načinu života europskog civiliziranog čovjeka. Već je danas evidentna kriza njegova pojedinačnog identiteta, tj. njegova poistovjećenja s određenom zajednicom, etničkom, nacionalnom, regionalnom ili nekom drugom. Čini se da etnički identitet u visoko civiliziranim i dinamičnim okolinama Zapadne Europe i Južne Amerike gubi svoj značaj. Ono što je danas primarno jesu takozvani supstitutivni identiteti: osjećaj pripadnosti regiji, ideji, društvu, klubu, društvenom pokretu itd. Ali takva supstitucija vjerojatno nije jedinstvena. I zbog toga je riječ o gubitku identiteta i njegovoj krizi.

U ovome članku pokušat ćemo osvijetliti neke važne koordinate fenomena identiteta u postmodernoj Europi i implicitno postaviti pitanje dokolice, koje postaje jednim od najvažnijih organskih dijelova i integralnih čimbenika novoga identiteta.

POKUŠAJ ODREĐIVANJA FENOMENA IDENTITETA

Zapitajmo se zašto, gledajući iz ekonomskog ili kulturno-civilizacijskog aspekta, ljudi oblikuju zajednice koje apriorno legitimiraju kao rasu, pleme, *ethnos*, zajednicu, narod i naciju. Oni se identificiraju i na druge načine, recimo pomoću okoline u kojoj žive, ili pomoću ideologije, religije itd. Pa ipak, etnički identitet, zajedno s pravom na samoodređenje predstavlja najjaču karakteristiku identiteta.

"Nagon za integracijom" (C.G. Jung) pojavljuje se iz osjećaja straha za opstanak i iz osjećaja ugroženosti vitalnih interesa pojedinaca. Pojedinač instinktivno postaje svjestan da je jednostavnije zaštititi se od destrukcije koja dolazi iz okoline. Ljudski "organski instinkti" (E. Fromm) stoga putem bijega, borbe ili agresije funkcioniraju u interesu života u onome trenutku kada reagiraju na opasnost uništenja. I zbog toga su potrebni snaga i sigurnost zajedničkog teritorija. Ekonomska integracija i moralna konvergencija potrebni su kao elementi identiteta ili kao legitiman temelj priznanja. Ljudi se, naime, ne razlikuju od drugih članova svoje zajednice prema instinktima, već prema jeziku, običajima, rasi, vjerovanju, podrijetlu, mjestu rođenja i stanovanja, ali također i pomoću drugih psihokulturnih i filogenetskih artikulacija povezanih s kulturno-civilizacijskim načinom života. Moramo reći da je introvertna identifikacija legitimno podrijetlo, pravi korijen, ali ona ne isključuje raznolikost drugih identiteta. Ona ih zapravo respektira. Ekstrovertni je identitet, naprotiv, isključiv. On odbacuje i mrzi raznolikosti. Primjeri su: apartheid, nacionalizam, religiozna netolerancija itd.

Sada se zapitajmo, na koji način moderni čovjek utječe na opisane globalne događaje u ekonomiji, kulturi, civilizaciji koja se stapa u znanosti, kulturi, sportu i koja se troši u slobodnom vremenu. Glavna pogonska snaga globalnog stapanja i redukcije raznolikosti na prosjek jest, kako vidimo, vidljiva u makroekonomiji i posebno u zakonima ekonomskog racionalizma. Na taj su se način u prošlim

stoljećima brisale granice malih europskih zemalja i do kraja ovoga stoljeća postojat će samo granice velikih nacionalnih država. Iz Gaskonjaca, Normana, Bretonaca, Provansalaca nastali su Francuzi; iz Bavaraca, Friza, Švaba i drugih nastali su Nijemci; isto su tako Furlani, Piemonćani, Toskanci i drugi odbacili svoj etnički identitet i postali Talijani; isto vrijedi i za Katalonce, Kastiljance i druge u Španjolskoj. I danas se, doduše, Baski, Valonci, Škoti i drugi nepovijesni narodi opiru takvoj asimilaciji. U pionirskim zemljama novi se identitet pojavljivao s novom domovinom.

Sada se postavlja pitanje što znači smanjenje nacionalnog identiteta s obzirom na "nacionalne i etničke" i jezične determinante čovjeka (budući da jezik pjesništva nije više isti kao i nacionalni jezik, riječ naroda.) Možemo li onda riskirati time što ćemo misliti da će u sigurnosti nacionalne države ili Europske zajednice etničke kulture i identiteti doživjeti svoju renesansu? Mi smo već sada svjedoci izvjesnim znakovima buđenja etnicizma u Europi i u novim državama. Također smo svjedoci i procesa stapanja u amorfnu, neartikuliranu, stopljenu populaciju, posebno u visokourbaniziranim dijelovima Europe u kojoj se većina stanovništva sastoji od imigranata. Europa, naime, zbog svoje demografske smrti treba pomlađivati svoju demografsku strukturu, posebno iz "rezervoara" islamske populacije.

TRI MODELA UJEDINJENE EUROPE

U raspravi o pitanju gubitka povijesnog i preuzimanja drugih asimilacijskih ili kulturno-civilizacijskih identiteta, nastavit ćemo raspravu u kontekstu pojave nove "Europe regija i nacija".

Objasnit ćemo sljedeće varijante:

- a) budućnost "Europe kao povijesno sjedinjenih naroda"
- b) Europa kao talionica (*melting Europe*)
- c) "regionalno-etnički strukturirana Europa"

Model a), "Europa kao povijesno sjedinjeni narodi", nastavlja sadašnji obrazac razvoja, naime dominaciju povijesnih naroda pomoću oslobađanja zajedničkog tržišta od bilo kakvih zapreka i ograničenja. Tu je riječ o makroekonomskim strategijama u kojima povijesni narodi, nastali industrijskom revolucijom, nastavljaju svoj razvoj i štite svoje kulturno-civilizacijske raznolikosti. Njihovi su korijeni usidreni isuviše duboko i ne mogu se rastaliti globalizacijom i unifikacijom ekonomije, znanosti i tehnologije. Europa će biti multijezično i multikulturalno područje s engleskim kao vjerojatnim zajedničkim jezikom komunikacije. Sadašnje će se kulture i dalje razvijati i svojom privlačnošću asimilirati imigraciju nepovijesnih naroda. Takva su multijezična i multikulturalna društva postojala u helenska vremena, a osnovno sredstvo komunikacije bio im je grčki i latinski.

Druga vizija, tj. model b) je tzv. "Europa kao talionica", prema obrascima Sjedinjenih Država, Kanade i Australije. I ovdje dominira makroekonomska strategija, masovna i serijska proizvodnja i kompetitivnost na temelju snižavanja

troškova. Globalizacijom ekonomije i taljenjem civilizacije u jednomodelnu formulu, preuzimanjem europskog identiteta i odbacivanjem povijesnog etnicizma i regionalizma, europeizacija bi se najvjerojatnije porekla. Pod pritiskom ekonomskih zakona ona bi se rastopila u novu neartikuliranu amerikaniziranu civilizacijsku smjesu, već danas vidljivu u masovnoj kultivaciji stvorenoj pomoću glazbe, odjeće, hrane i načina života. U Europi ne postoji ekonomska i kulturno-civilizacijska snaga koja će prevladati različitosti: zajedničko je sve što izgleda američko.

Treći model, c) model regionalno i etnički strukturirane Europe, također nalazi svoje podrijetlo u strategiji u kojoj komparativne prednosti stvaraju jedinstvenu ali specijaliziranu proizvodnju malih serija. Riječ je o važnoj raznolikosti unutar Europe koja će energično i razvojno poticati inovaciju i kvalitetu. Zbog sve veće rasprave o nacionalnim državama i o dominaciji povijesnih naroda, neke donedavno potlačene etničke skupine iskusit će sada svoju renesansu i stvarni identitet pravih vrijednosti. Buđenje asimiliranoga etnicizma logično će preživjeti kroz vlastitu identifikaciju u regiji, a ne kroz državu. Regionalna – etnička identifikacija modernog europskog civiliziranog čovjeka osigurat će mu hrabrost i dostojanstvo, što bi mu neartikuliranom "Europom kao talionicom" bilo oduzeto. Na horizontu je dakle Europa malih naroda i regija, koja će reproducirati više energije prema načelima raznolikosti i otvorenosti. Regija je naime najfluidnija i najotvorenija formacija, premda je ne povezuje etničko isticanje. Regionalizam predstavlja pravi temelj u uvjetima postojećih civilnih društava.

Nakon svega rečenog, možemo vidjeti oblikovanje novog europskog identiteta, ne u mrtvom sivilu, već u kvalitetnoj raznovrsnosti.

PROBLEMI NOVOG EUROPSKOG IDENTITETA I STIL ŽIVOTA

Kada govorimo o Europi, prvo nam pada na pamet njezin zapadni dio, koji je trenutačno na vrhuncu ekonomsko-tehničke i legalno-tehničke unifikacije. Njezin istočni dio (koji počinje s Češkom, Slovačkom, Mađarskom, Poljskom i Slovenijom) najvjerojatnije će morati čekati barem desetljeće ili čak i više. Zbog toga u ovom poglavlju govorimo o problemima identiteta i životnoga stila u visoko civiliziranom dijelu staroga kontinenta koji već ulazi u postindustrijsko razdoblje, informatičko društvo. Opće obilježje europskoga kolektiviteta koji nastaje jesu visoko industrijalizirani razvoj, visok standard života, razvijeni turizam i hoteljerstvo, otvorenost i drugi atributi postindustrijskoga društva. Sve to dopušta razvoj životnoga stila koji obilježava visok stupanj individualizma, društvena stratifikacija i slaba socijalna integracija. Životni stil prosječnog civiliziranog Europljanina ne može se opisati jednolično, tako da vrijedi i za jug Iberijskog poluotoka i za sjever Danske; u različitim se regijama manifestiraju specifični problemi i promjene u stilu mišljenja prema materijalnom i duhovnom svijetu, prema aktivnostima na radu i u slobodno vrijeme. U odlomcima što slijede pokušat ćemo istaknuti ovo posljednje. Slobodno vrijeme izmislio je *homo*

faber, radni čovjek, kojemu radno vrijeme predstavlja opterećenje; za nj je slobodno vrijeme uгода i opuštanje. Suvremena misao (mentalnost) bez obzira na visoke plaće, još je uvijek utemeljena na povijesnom dualizmu. Ta jednostavna načelna formula danas vlada i razvijenim i nerazvijenim svijetom. Ona nije nepoznata niti gladnim i ekonomski neperspektivnim dijelovima svijeta, koji još nisu ni započeli sa svojim ekonomskim razvojem jer nemaju niti rada niti slobodnoga vremena.

Suvremeni Europljanin doživljava svoj identitet sve više kroz svoje slobodno vrijeme, dok je za radnih sati njegov individualistički ego samo element alijeniranoga svijeta rada i briga. Zbog otuđenja i psiholoških ograda, kriza je identiteta modernog europskog građanina sve evidentnija. On gubi svoj etnički i regionalni status, on se teško može poistovjetiti s proizvodima koje stvara, a to mu ne uspijevaju nadomjestiti ni supstitucijski identiteti klubova, udruženja, pokreta, religija i ideologija.

Stoga se suvremeni identitet više-manje manifestira postojanjem slobodnog vremena u kojemu čovjek može biti sam sa sobom i pun sebe, a ne pun neke supstitucijske supstancije.

Na sljedećem stupnju informacijskog razvoja vidi se drugi svijet, u kojemu se pojavljuje *homo ludens* (Huizinga). Na tome se stupnju smatra da je rad nešto zanimljivo, kreativno, neka atraktivna igra (jeste li ikada promatrali svoju djecu kako se cijeli dan igraju računalom?). Zbog toga se vrijeme za čovjeka više ne može razdvajati na neugodni i opušteni dio, već to vrijeme postaje velika i zanimljiva igra. Klasične aktivnosti slobodnog vremena suočit će se s teškim protivnikom. Identitet se ovdje manifestira bez otuđenja, u pravom i originalnom obliku.

EUROPA REGIJA I NACIJA

U razdoblju u kojem su granice nacionalnih država izgubile svoj značaj, pojavljuje se obnovljena mogućnost da se europska trgovina i kultura počne povezivati na povijesne načine, onako kako su bile povezane prije zastoja nastalog rođenjem nacionalnih država prije 200 godina. Stare alijanse i savezi koji su prije postojali, sada se razlažu na regije i gradove.

Ujedinjenje europskih nacionalnih država i njihovih ekonomija ne zbiva se zbog kvalitativnih promjena u demokratskoj svijesti i duhu, već pod pritiskom kompetitivnosti i borbe za opstanak, tj. pod ekonomskim pritiskom. Zbog toga je i razumljiv otpor rigidnih državno-birokratskih institucija prema integraciji (izvana) i prema regionalizmu (iznutra).

Od nosioca intervencije i represije, pomoću ekonomskih tokova i pritiska tržišne privrede, keynesijanska država treba se pretvoriti u partnersku državu, u civilno društvo. Regionalizam se posebno ističe među institucijama civilnog društva. Na taj se način uspostavlja prirodna ravnoteža između globalnog društva i raznolike regionalne strukture, između ekonomsko-tehničke jednodimenzio-

nalnosti i specifičnosti posebnih identiteta. Zbog toga možemo reći da je ta ravnoteža proboj sivog mediokriteta i neodredljivosti identiteta u velikim nacionalnim državama i njihovim zajednicama.

Regionalizam je originalni instrument izvornog građanskog društva. On je kolektivna artikulacija izvjesne raspoznatljive regije, a istodobno je zaštita od državnog centralizma i ekonomske jednoličnosti.

Međutim, prodor regionalne ideje povezan je s jednim drugim fenomenom, tj. s renesansom etničke identifikacije. Vidimo da nepovijesne etničke zajednice počinju osvješćivati svoje korijene, jezik i kulturne specifičnosti i da ih možemo identificirati pomoću regionalnog okvira njihove zatomljene ili izobličene kulturne izvornosti. Zbog toga Bretonci, Provansalci, Lombardi, Bavarci i drugi ponovno traže svoju izvornost. Ali ima i iznimaka, poput Friza, koji tijekom posljednjih desetljeća nisu razvili tendenciju za pronalaženjem svojeg kulturnog identiteta.

Takozvanoj etničkoj renesansi svojstveno je da je više orijentirana prema regionalizmu, a tek iznimno za oblikovanje državnosti. Je li moguće reći da je suvremeni regionalizam povijesni supstitut za izgubljeni nacionalni identitet? Karakterizira li regionalizam stoga pad nacionalne države i uspon etničke identifikacije i time početak nove europske multikulturalne i mnogojezične regionalne zajednice – Europe regija i nacija?

Sve navedene činjenice predstavljaju očite i stvarne europske tendencije današnjice. Istovremeno, to je i način na koji moderni Europljanin može iskusiti globalne i planetarne promjene u tehnologiji, ekonomiji, znanosti, kulturi, sportu i drugdje: pomoću nacije, a ne osobno. Isto je tako očito da prostorne, regionalne promjene ne slijede ekonomske i kulturnocivilizacijske izazove vremena i da se reakcija država čini kruta i beživotna, unatoč činjenici da se otvorenost europskoga društva može shvatiti samo pomoću regionalne ideje i njezine energije izvornog etničkog identiteta.

Prevela s engleskog: Rajka Rusan

LITERATURA

Jung, C. G.: *Bewusstes und Unbewusstes*, Frankfurt, 1958.

Fromm, E.: *Anatomy of Human Destructiveness*, New York, 1973.

Naisbitt, J.: *Megatrends 2000: the next ten years. Major changes in your life and world* John Naisbitt, Patricia Aburdene, London, Sidwick Jackson, 1990.

Dyson, Kenneth: "Europe of the Regions", *Regional Review*, Vol. 2, No. 1. 1992.

Roemheld, Lutz: "Europäische Föderation aus monoethnischen Regionen. Ein alternative Strukturmodell des Integriertföderalisten....", u: *...Regionalismus in Europa*, Duwe Kurt (ed.), Frankfurt a/M.

EUROPE'S NEW IDENTITY

Ervin Maurič

Faculty of Economics and Business, Maribor

The paper deals with problems related to the new European identity, raised by the globalization of economy, technology and science and by the accompanying changes in the European pattern of culture and civilization. In the case that the so – called model of "regionally and ethnically structured Europe" prevails in the future, it will generate – due to the principles of diversity and openness which are inherent to this model – more energy than the alternative model of "a melting Europe".

DIE EUROPÄISCHE NEUE IDENTITÄT

Ervin Maurič

Die wirtschaftswissenschaftlich-geschäftliche Fakultät, Maribor

Das Thema des Artikels sind die mit der neuen europäischen Identität verbundenen Probleme, die mit der Globalisierung der Wirtschaft, Technologie und Wissenschaft und mit ihnen verbundenen Änderungen der Modelle der europäischen Kultur und Zivilisation entstehen. Im Fall, daß das sogenannte Modell vom "regional und ethnisch strukturierten Europa" in der Zukunft auch überwiegt, wird dieses Modell wegen des Grundsatzes der Verschiedenheit und der Offenheit, die diesem Modell immanent sind, mehr Energie aus dem alternativen Modell vom "schmelzenden Europa" schaffen.